

Отримано: 16 листопада 2013 р.

Прорецензовано: 2 грудня 2013 р.

Прийнято до друку: 20 грудня 2013 р.

Квасниця О. В. Моніторинг та оцінка результативності регіональних програм розвитку малого підприємництва в Україні / О. В. Квасниця // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – Випуск 24. – С. 163–168.

УДК. 334.012.332

JEL Classification: M21

Оксана Василівна Квасниця,

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів
Тернопільського національного економічного університету

МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Обґрунтовано актуальність оцінки відстеження результативності регіональних програм розвитку малого підприємництва та здійснено моніторинг фінансового забезпечення розвитку малих підприємств у регіонах. Досліджено закономірності фінансового забезпечення регіональних програм розвитку малого підприємництва і окреслено пропозиції щодо сприяння розвитку малого підприємництва в Україні.

Ключові слова: мале підприємництво, суб'єкти малого підприємництва, регіональні програми розвитку малого підприємництва, інфраструктура підтримки малих підприємств, пільгове кредитування, компенсація відсотків за банківськими кредитами.

Оксана Васильевна Квасниця,

кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры финансов
Тернопольского национального экономического университета

МОНІТОРИНГ И ОЦЕНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ РЕГИОНАЛЬНЫХ ПРОГРАММ РАЗВИТИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

Обоснованно актуальность оценки отслеживания результативности региональных программ развития малого предпринимательства и осуществлен мониторинг финансового обеспечения развития малых предприятий в регионах. Исследованы закономерности финансового обеспечения региональных программ развития малого предпринимательства и очерчены предложения относительно содействия развитию малого предпринимательства в Украине.

Ключевые слова: малое предпринимательство, субъекты малого предпринимательства, региональные программы развития малого предпринимательства, инфраструктура поддержки малых предприятий, льготное кредитование, компенсация процентов за банковскими кредитами.

Oksana Vasylivna Kvasnytsia,

PhD in Economics, senior lecturer of Department of Finance TNEU

MONITORING AND EVALUATION OF ACTIVITY OF REGIONAL PROGRAMS OF DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE

Actuality of evaluation of regional programs performance of small business development is being grounded. Financial providing of small businesses development in regions is monitored. Regularities of financial providing of regional programs of small business development is investigated. The article outlines proposals to promote small business in Ukraine.

Keywords: small business, small businesses, regional programs of small business development, infrastructure of small business support, concessional lending, compensation of interest on bank loans

Постановка проблеми. В умовах конкуренції та з метою досягнення якісно нового рівня життя населення мале підприємництво є невід'ємним сектором ринкової економіки, який має регіональну орієнтацію. Відтак, результативність функціонування малих підприємств значною мірою залежить від їх підтримки як на державному, так і регіональному рівнях. В ефективному розвитку малих підприємств насамперед зацікавлені територіальні громади, тому що: 1) велика частка цього сектора економіки орієнтована на місцевий ринок; 2) збільшення кількості суб'єктів малого підприємництва сприяє створенню нових робочих місць, що вирішує проблему безробіття в адміністративно-територіальних одиницях; 3) разом із зростанням кількості малих підприємств та підприємців збільшуються обсяги виробництва, а отже, зростають податкові надходження до місцевих бюджетів. Досліджуючи моніторинг регуляторного середовища та стан регіонального розвитку малого підприємництва варто зазначити, що існує чимало проблем щодо регіональної специфіки програм розвитку малого підприємництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання малого підприємництва були і залишаються у центрі уваги сучасної науки. Значний внесок у вирішення зазначеної проблеми здійснюють З. Варналій, К. Ващенко, В. Воротін, Н. Воротіна, В. Геєць, Д. Берницька, М. Долішній, А. Єпіфанов, Я. Жаліло, О. Кужель, Д. Ляпін, К. Ляпіна, В. Мунтян, С. Реверчук, М. Сизоненко, Т. Смовженко. Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що науковці все частіше звертаються до питань оцінки клімату сприяння розвитку малого підприємництва. Проте доцільно здійснити моніторинг результативності регіональних програм розвитку малого підприємництва протягом певного періоду, що дасть змогу визначити проблемні місця у сфері малого підприємництва.

Мета дослідження – дослідити практичні засади моніторингу та оцінки результативності регіональних програм розвитку малого підприємництва, сформулювати пропозиції щодо їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Фінансове забезпечення регіональних програм розвитку малого підприємництва є невід'ємною складовою загальної системи державної фінансової підтримки малих підприємств. Вирішення питання створення сприятливого підприємницького середовища в регіонах належать до пріоритетних видів діяльності органів місцевого самоврядування, на що вказує тенденція до збільшення кількості регіонів, які фінансують регіональні програми за рахунок коштів місцевих бюджетів. Так, у 2012 р. в місцевих бюджетах 27 регіонів, у 2011 р. – у 26 регіонах країни було передбачено фінансування заходів з реалізації регіональних програм розвитку малих підприємств (рис. 1).

Аналізуючи стан фінансування заходів регіональних програм з місцевих бюджетів потрібно зазначити, що не всі області передбачили у своїх бюджетах кошти на підтримку малого підприємництва. Так у 2009 році не профінансовано програмні заходи в Дніпропетровській області, в 2010 році на реалізацію заходів програми підтримки малих підприємств у Вінницькій області не було виділено коштів, а у 2011 – в Тернопільській обл.

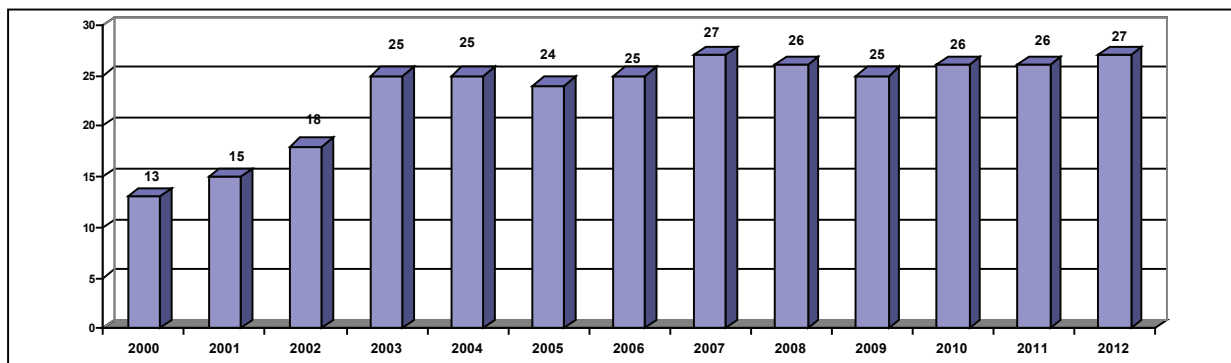

Рис. 1. Динаміка кількості регіонів, що фінансують регіональні програми з місцевих бюджетів у 2001–2012 рр. [5, с. 124; 3]

Принагідно зазначимо, що до 2009 року мала місце певна позитивна тенденція у збільшенні обсягів фінансування регіональних програм. Відтак, загальна сума видатків обласних бюджетів, витрачених на виконання заходів регіональних програм за час їх реалізації, значно зросла: з 11,86 млн грн у 2000 році до 71,84 млн грн передбачених у 2009 році. Однак економічна криза негативно позначилася на обсягах фінансування регіональних програм підтримки малих підприємств, внаслідок чого у 2011–2012 рр. сукупні планові видатки місцевих бюджетів на реалізацію програмних заходів в усіх регіонах становили 69,84 млн грн проти 71,84 млн грн у 2009 р. (рис. 2).

Як показує аналіз стану фінансового забезпечення реалізації регіональних програм розвитку малого підприємництва, на регіональному рівні загальне фінансування зазначених програм до 2007 року простежувалося в межах планових показників, однак з 2008 року відбувалося поступове зменшення обсягів фінансування і протягом 2011–2012 рр. здійснювалося на рівні 33,47%. Разом з тим, має місце значна нерівномірність в обсягах бюджетного фінансування програм підтримки малого підприємництва в різних регіонах.

Окрім цього, мала місце регіональна нерівномірність у бюджетному фінансуванні програм підтримки малого підприємництва, що спричинило значні диспропорції в обсягах коштів щодо кількості малих підприємств, а це негативно позначається на ефективності виконання програм та вирішенні проблем функціонування малих підприємств, а відтак, і на соціально-економічному розвитку регіонів.

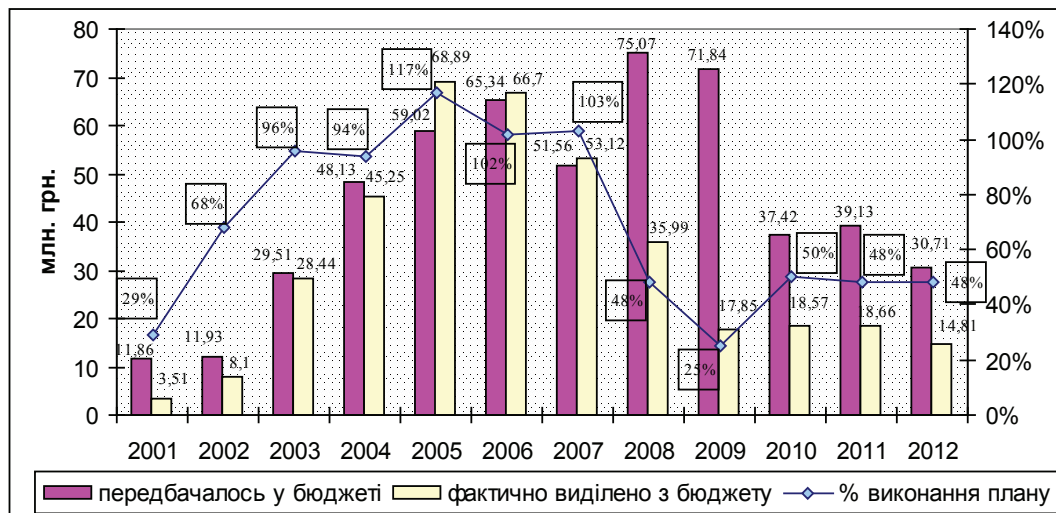

Рис. 2. Фінансування регіональних програм підтримки малих підприємств з місцевих бюджетів України у 2001–2012 рр. [2; 3]

У 2012 році на реалізацію програмних заходів регіональних програм підтримки малого підприємництва в бюджетах АР Крим, областей, міст Києва та Севастополя було затверджено 30,71 млн грн, що менше у порівнянні з 2011 роком на 8,42 млн. грн. Фактичний рівень фінансування цільовим спрямуванням на підтримку малого підприємництва сягав 14,81 млн грн, що становить лише 48% до передбачених видатків. Потрібно зазначити, що лише у м. Києві 100% запланованих у бюджеті коштів було спрямовано на компенсацію відсотків за банківськими кредитами.

У 2012 році передбачалося фінансування регіональних програм розвитку малого підприємництва в сумі 30,7 млн грн, що на 7,8% більше від попереднього періоду, проте менше у порівнянні з 2008 роком на 14,5% (табл. 1).

Таблиця 1
Фінансування заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва у 2006–2012 рр. [2; 3]

Адміністративно-територіальні одиниці	Кошти на виконання регіональних програм з обласних бюджетів, тис. грн.					
	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2012р.
АРК	2044,1	1458,4	1100,8	669,3	425,1	2260,0
Вінницька	800,0	1040,0	947,0	755,0	0,0	1136,3
Волинська	492,6	560,0	670,0	755,8	618,2	271,6
Дніпропетровська	430,0	670,3	100,0	0,0	650,0	1741,9
Донецька	199,7	396,3	829,6	824,1	1016,2	1774,0
Житомирська	165,0	200,0	172,3	12,9	400,0	500,0
Закарпатська	7,0	115,1	134,6	415,5	112,4	587,5
Запорізька	2400,0	130,4	190,0	125,0	317,6	700,0
Івано-Франківська	800,0	650,0	1051,8	1300,0	1500,0	1500,0
Київська	0	39,5	100,0	0,0	0,0	1800,0
Кіровоградська	639,5	450,0	360,0	300,0	671,4	761,2
Луганська	378,6	290,4	1222,7	1025,6	5836,7	2346,2
Львівська	280,0	345,9	533,1	206,5	269,9	500,0
Миколаївська	206,6	414,8	450,0	330,0	465,4	461,8
Одеська	1543,1	354,2	1144,9	157,9	145,2	1851,0
Полтавська	194,0	250,0	1000,0	200,0	200,0	2000,0
Рівненська	134,3	252,9	527,0	237,3	145,0	235,6
Сумська	100,0	268,9	570,6	809,8	172,4	240,0
Тернопільська	150,0	148,5	250,0	160,0	160,0	200,0
Харківська	50,0	300,0	300,0	223,2	172,8	2302,7
Херсонська	199,9	247,5	196,9	200,0	0,0	2736,5
Хмельницька	1776,8	927,4	1226,9	520,0	1570,0	717,4
Черкаська	300,0	200,0	500,0	1000,0	500,0	500,0
Чернівецька	100,0	189,2	183,8	197,0	270,5	200,0
Чернігівська	150,0	385,0	261,8	388,9	198,5	800,0
м. Київ	45498,6	37251,4	21918,8	9000,0	12424,3	2000,0
м. Севастополь	0	100,0	0,0	25,0	50,0	485,0
Всього	59039,8	47636,1	35942,6	19839,2	28291,5	30708,7

Таким чином, аналізуючи стан фінансового забезпечення програмних заходів, можна зазначити, що у 2012 році всі регіони фінансували програми розвитку малого підприємництва з місцевих бюджетів, проте загальні обсяги фінансування є не значними.

Значні диференціації в регіональному розрізі щодо фінансового забезпечення програм та відповідно диспропорції в територіальному розвитку малих підприємств свідчать про необхідність збільшення в місцевих бюджетах видатків для тих регіонів, де впродовж низки років фактично виділяються незначні суми на реалізацію програмних заходів. З метою вирішення цієї проблеми необхідно на центральному рівні нормативно визначити рекомендовані обсяги видатків місцевих бюджетів на реалізацію регіональних програм розвитку малого підприємництва в розмірі, наприклад, не менше 0,5% річних доходів відповідних бюджетів.

Залишаються актуальними питання своєчасності та повноти фінансового забезпечення заходів регіональних програм, що в першу чергу негативно впливає на результат виконання тих заходів, які розраховані на довгострокову перспективу (в т. ч. на розвиток інфраструктури підтримки малого підприємства).

З проведеного аналізу можна зазначити, що на регіональних рівнях здійснюється діяльність щодо пошуку шляхів поєднання коштів державного та місцевих бюджетів для сприяння розвитку та забезпечення фінансової підтримки малих підприємств. Однак варто зазначити, що ефективність акумуляції та використання бюджетних коштів знижуються через невідпрацьованість окремих механізмів розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів.

Варто зазначити, що основними напрямками використання коштів регіональних програм з підтримки малих підприємств, як видно з рис. 3, є: фінансування бізнес-проектів на поворотній основі, пільгове кредитування – 31%; компенсація відсотків за банківськими кредитами – 27,9%.

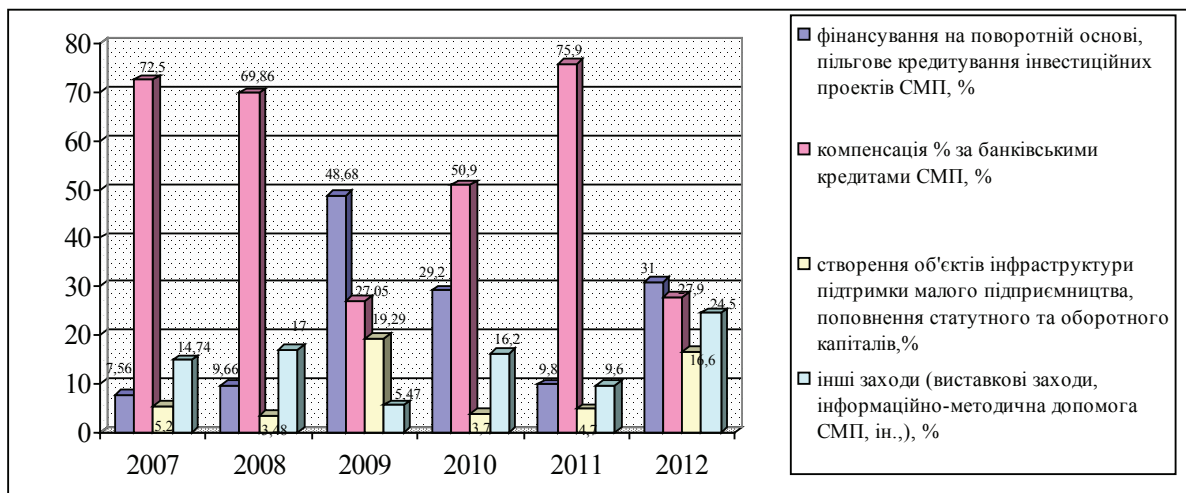

Рис. 3. Використання коштів регіональних програм підтримки малих підприємств протягом 2007–2012 рр. [3]

У цілому можна зазначити, що близько 27,9% всіх бюджетних коштів програм було спрямовано на фінансово-кредитну підтримку малих підприємств. На пільгове кредитування інвестиційних проектів, фінансування на поворотній та безповоротній основі було витрачено 31% коштів регіональних бюджетів, спрямованих на реалізацію програмних заходів. Значний обсяг – 24,5% (порівняно з 9,6% у 2011 році) було використано на надання інформаційної допомоги, здійснення навчання, організації семінарів, конференцій, забезпечення участі підприємців у виставкових заходах.

Зазначимо, що у 2012 році покращилася ситуація із спрямуванням коштів на створення об'єктів інфраструктури підтримки малих підприємств, поповнення їх статутного та оборотного капіталів – 16,6%, проти 4,7% – у 2011 р. Варто зазначити, що в порівнянні з програмою 2011 року – обсяги фінансування регіональних програм на створення нових та забезпечення функціонування вже наявних об'єктів інфраструктури підтримки малих підприємств зросли на 11,9%, однак є значно нижчими, ніж у докризовий період.

Досліджуючи інфраструктуру підтримки малого підприємництва для надання фінансової, матеріально-технічної, інформаційної, науково-технологічної, консультативної, маркетингової, кадрової та освітньої підтримки суб'єктам малого підприємництва, потрібно підкреслити, що у 2012 році в регіонах України діють 531 бізнес-центр, 76 бізнес-інкубаторів, 46 технопарків, 535 лізингових центрів, 3 964

небанківські фінансово-кредитні установи, 242 фонди підтримки підприємництва (з яких 27 створені за участю Українського фонду підтримки підприємництва), 3031 інвестиційних та інноваційних фондів і компаній, 3 902 інформаційно-консультативні установи [3]. Зазначимо, що створення необхідних для підприємств нових об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва проводиться з орієнтацією на місцеві потреби суб'єктів підприємництва, діяльність яких спрямована на надання послуг щодо вдосконалення підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для малого підприємництва, надання необхідної інформаційно-консультативної підтримки суб'єктам підприємництва тощо.

У цьому контексті зазначимо, що місцеві органи виконавчої влади мають не тільки переглянути структуру фінансування регіональних програм, а й, формуючи інфраструктуру підтримки і розвитку малого підприємництва повинні зосередитись на раціональному територіальному розміщенні об'єктів інфраструктури (насамперед у малих містах та сільській місцевості) та сприяти підвищенню результативності роботи функціонуючих об'єктів інфраструктури.

Необхідність формування сприятливих умов для подальшого розвитку об'єктів інфраструктури зумовлена ресурсною підтримкою суб'єктів малого підприємництва шляхом надання їм вільних приміщень та виробничих площ, обладнання та іншого майна комунальної власності на умовах пільгової оренди та продажу у власність, виділення земельних ділянок для здійснення підприємницької діяльності.

У цьому напрямку, за результатами проведеного аналізу у 2009–2012 рр., зазначимо, що органи виконавчої влади на місцях, здійснювали моніторинг кількості та площ вільних приміщень виробничого та невиробничого призначення, що пропонувалися для викупу або передачі в оренду суб'єктам підприємництва для здійснення ними підприємницької діяльності, зазначена інформація розміщувалася в інформаційних бюлетенях та регіональних засобах масової інформації.

Успішний розвиток малого підприємництва регіону є одним із основних важелів у вирішенні проблем зайнятості населення, створення нових робочих місць. Діяльність у цьому напрямі ґрунтується як на співпраці з діючими суб'єктами підприємницької діяльності, так і орієнтації незайнятого населення на самозайнятість та започаткування власної справи. З цією метою створюються та успішно функціонують у регіонах мережі закладів, які займаються працевлаштуванням та підтримкою підприємницьких ініціатив, а також приділяється постійна увага питанням підвищення кваліфікації кадрів у сфері малого підприємництва та навчання незайнятого населення основам підприємницької діяльності.

Принагідно зазначимо, що за допомогою професійного навчання і надання фінансової підтримки здійснюється залучення безробітних до підприємництва і самозайнятості. Так, за даними Мінсоцполітики, Державною службою зайнятості України, протягом 2012 року здійснювалося залучення до підприємницької діяльності безробітних громадян, зокрема інвалідів, жінок, молоді, звільнених у запас військовослужбовців, мешканців сільської місцевості та малих міст, у тому числі шляхом виплати одноразової допомоги по безробіттю. За даними Державного центру зайнятості, у січні-грудні 2012 року в центрах зайнятості перебувало на обліку по Україні 489,7 тис. осіб, які проживають у сільській місцевості. За цей період працевлаштовано 178,5 тис. осіб. Також за 2012 рік працевлаштовано безробітних шляхом виплати допомоги з безробіття для організації підприємницької діяльності 11,2 тис. осіб, з яких 4,9 тис. осіб – жінок, 5,8 тис. осіб – молоді до 35 років, 2,3 тис. осіб – мешканці сільської місцевості, 2,9 тис. осіб – мешканці малих міст, 0,9 тис. осіб – ті, що потребують додаткових гарантій соціального захисту [3].

З метою забезпечення гарантованого ринку збуту для суб'єктів малого підприємництва, розширення виробничих потужностей однією з форм ресурсної підтримки малого підприємництва є залучення суб'єктів малого підприємництва до участі у процедурах формування, розміщення і виконання робіт, надання послуг для задоволення державних та регіональних потреб за державні кошти.

В Україні у 2008–2012 рр. частка державних закупівель становила від 13 до 18% ВВП країни або від 37 до 45% загальних видатків держави [1]. Проте у вітчизняній практиці державні закупівлі як інструмент стимулювання підприємницької активності, навіть з огляду на нагальну потребу його посткризової активізації, не використовуються. Управлінські дії, як правило, обмежуються прямими державними замовленнями для окремих пріоритетних підприємств (галузей) без урахування цілісного економічного ефекту.

Таким чином, для стимулювання розвитку малого підприємництва через механізм державних закупівель першочергове значення має становлення стимулюючих конкурентних обмежень для суб'єктів малого та середнього підприємництва, зокрема [1]:

– спрощення доступу до процедур державних закупівель іноземним малим і середнім підприємствам за умови створення ними місцевих представництв для підтримки й обслуговування потенційних замовлень чи іншої комерційної діяльності. Це сприятиме розширенню зайнятості та зростанню якості надання товарів і послуг, підвищення рівня конкурентності у сфері закупівель за державні кошти. В умовах постійного доступу до процедур державних замовлень іноземні компанії будуть зацікавлені в довго-

строковій присутності на ринку України, що сприятиме їхній інвестиційній діяльності в основній та спорідненій із їхньою основною діяльністю сферах бізнесу;

– застосування компенсації «плата за якість», що полягає у встановленні головним розпорядником фіксованої (тендерної) ціни щодо товарів, робіт і послуг певної якості. У випадку досягнення підрядником цієї якості з меншими видатками для держави, ніж передбачалося контрактом, головний розпорядник виплачує підряднику різницю між ціною угоди і дійсними видатками. Відтак при реалізації наступних закупівель з таким самим предметом угоди головний розпорядник отримає можливість знизити фіксовану ціну (видатки).

Висновки. Підсумовуючи, потрібно зазначити, що, незважаючи на позитивні аспекти роботи місцевих органів виконавчої влади, які намагались створити сприятливі умови для розвитку малого підприємництва (фінансово-кредитна підтримка, створення об'єктів інфраструктури підтримки малих підприємств, передача майна в оренду, реалізація державних замовлень), потенціал суб'єктів малого підприємництва в усіх регіонах задіяний недостатньо, оскільки більша частина використання коштів спрямовується не на безпосередню фінансову підтримку малого підприємництва, а на проведення різноманітних конференцій, семінарів, круглих столів, відзначення дня підприємців тощо.

Враховуючи те, що майже всі регіони передбачають у своїх бюджетах кошти на підтримку малого підприємництва, проблемою все ж таки залишається їх фактичне виділення, оскільки загальні обсяги фінансування програмних заходів залишаються незначними, не ефективно використовуються кошти та відсутня інформація про конкретне їх спрямування.

З метою створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва потрібні відповідні зміни щодо реалізації державної політики у цій сфері. Оскільки ефективне використання коштів місцевих бюджетів, повнота та своєчасність фінансування регіональних програм розвитку малого підприємництва є ключовими питаннями в роботі органів місцевої влади, що в перспективі дасть змогу забезпечити економічне зростання кожного з регіонів.

Література:

1. Бережний Я. В. Щодо стимулювання розвитку підприємництва шляхом удосконалення механізму державних закупівель. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1287/>.
2. Інформація про виконання в Україні заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва за 2006–2011 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.me.gov.ua.
3. Офіційний сайт Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва. Узагальнені звіти про стан виконання регіональних програм розвитку малого підприємництва в Україні за 2006–2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkrp.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Основні показники діяльності малих підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. М. Геєць, Е. М. Лібанова та ін. – К. : Держкомпідприємництва, 2010. – 219 с.